

نقش فناوری‌های نوین در تعلیم و تربیت دانش‌آموزان در شرایط کرونا (با تأکید بر هویت ایرانی - اسلامی)^۱

پارسا التیامی نیا^۲

فضل الله رضایی اردانی^۳

چکیده

پیدایش ویروس کرونا در ابتدا، مسئله‌ای در حوزه بهداشتی، تلقی می‌شد، ولی یکباره تمام عرصه‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جهان را در بر گرفت. در این میان یکی از عرصه‌هایی که به میزان زیادی، دستخوش تغییر و تحول قرار گرفت، تغییر در ساختار تعلیم و تربیت دانش‌آموزان بود. در این میان، حکمرانی فناوری‌های نوین به صورت مجازی، موجب تغییر نگرش‌ها و بینش‌ها، به ویژه در هویت ایرانی - اسلامی گردید؛ لذا این مطالعه به دنبال بررسی نقش فناوری‌های نوین در تعلیم و تربیت دانش‌آموزان در شرایط کرونا (با تأکید بر هویت ایرانی - اسلامی) است. این مقاله با روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای - اسنادی صورت پذیرفته است. نتایج تحقیق بیانگر این است؛ اگر فناوری‌های نوین، به صورت منطقی و اصولی در راستای تعلیم و تربیت دانش‌آموزان قرار گیرد، نه تنها می‌تواند در کوتاه‌ترین زمان، پدیده آورنده نیروی انسانی پویا، کارآمد و متخصص باشد بلکه؛ می‌تواند باعث غنای هویت ایرانی - اسلامی در عرصه ملی و بین‌المللی گردد؛ لذا به کارگیری فناوری‌های نوین، باید به گونه‌ای باشد که ضمن تعلیم و تربیت صحیح دانش‌آموزان، باید به توسعه هویت اصیل ایرانی - اسلامی کمک نماید.

کلیدواژه‌ها: فناوری‌های نوین، تعلیم و تربیت، فضای مجازی، کرونا، هویت ایرانی - اسلامی.

تأیید نهایی: ۱۴۰۱/۰۷/۲۵

۱. تاریخ وصول: ۱۴۰۰/۰۸/۱۶

۲. دبیر ادبیات فارسی ایرانشهر.

۳. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه فرهنگیان یزد (نویسنده مسئول)

۱. مقدمه

امروزه بر کسی پوشیده نیست که گذار به هزاره سوم، به معنای گذار به عصر پیشرفت‌های شتابان در زمینه فناوری است. عصری که در آن، دانش الکترونیک، با پیشرفت‌های شگرف خود، نوع نوینی از ارتباطات را به جامعه بشری ارائه نموده است. ارتباطات مجازی به معنای هرگونه تبادل داده و اطلاعات از انواع گوناگون (صوت، تصویر، داده و...) از طریق شبکه‌های الکترونیکی، تنها یک وسیله ارتباطی نیست؛ بلکه، عملکرد آنی و فرازمانی و فرامکانی شبکه‌های الکترونیکی، تبادل داده و اطلاعات در زمانی اندک و فارغ از تمام محدودیت‌های فیزیکی، طبیعی، جنسی، قومی - نژادی، سیاسی و ... را به ویژگی منحصر به فرد این نوع ارتباطات تبدیل نموده است؛ امری که تاکنون، در هیچ یک از سیستم‌های ارتباطی پیش از آن، دیده نشده است (خیرالدین و خزاییان، ۱۳۹۴: ۶).

انقلاب ارتباطات و اطلاعات به سرعت اقتصاد، فرهنگ و سیاست جهان را دستخوش دگرگونی می‌کند و جهان را به یک «دهکده جهانی»، تبدیل می‌کند. با استفاده از امکانات این فناوری، رخدادهایی که در هر گوشه‌ای از کره زمین رخ می‌دهد، در کمترین زمان به سراسر جهان مخابره می‌شود (شکفته، ۱۳۸۷: ۴۱).

قابلیت پرتوان کامپیوتر، در گسترش فناوری ارتباطات و نماد آشکار «اینترنت» موج جدیدی از تحولات عظیم و سازنده، به این معنا نیست که کارکرد ذهنی و خلاقیت فکری انسان، به‌رغم هجوم فرهنگ دیجیتال و آموزش الکترونیکی، خاصیت خود را از دست بدهد. با همه مزایای شگفت‌انگیز اینترنت، باید به جنبه‌های تاریک و آسیب‌های اخلاقی، فرهنگی و تربیتی آن نیز اشاره کرد. بسیاری از ناهنجاری‌های رفتاری، از هم‌پاشیدگی خانوادگی، فروپاشی ارزش‌ها، گم‌گشتگی نقش‌ها و هویت‌ها، سرگردانی اجتماعی و فرهنگی و صدها آفت دیگر برخاسته از شرایطی است که خانواده بدون مراقبت و مدیریت، فرزندان را به حال خود واگذاشته‌اند و انرژی بلعنده اینترنت، روح و روان آنها را در معرض تهدید و تخریب قرار داده است (شرودر، ۱۹۶۴: ۱۸).

با این حال، بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، برنامه‌ریزان آموزش و پرورش، توجه شایسته‌ای به امر ترویج تربیت دینی در جامعه نمودند و طبق اصول کلی نظام

آموزش و پرورش و همچنین اصل دوم و سوم تدوین و اجرای برنامه‌های آموزشی در نظام جدید متوسطه به همه‌جانبه بودن فعالیت‌های پرورشی و تربیت دینی و تربیت نیروی انسانی متخصص تأکید شده است؛ ولی توصیه‌ها و راهبردهای تربیتی معرفی شده توسط روشنفکران جهان اسلام برای نفوذ مواهب معنوی به سنت‌های فناورانه و تمایل فزاینده جوامع اسلامی برای برخورداری هم‌زمان از مواهب دینی و دستاوردهای فناوری، سبب شده است که برخی از دست‌اندرکاران، ارائه برنامه‌های آموزشی نوین را سرلوحه کار خویش قرار دهند (العوانی، ۱۳۷۷: ۲۷).

با این تفاسیر، وقتی مسئله‌ای در سطح کلان، اکثریت افراد یک جامعه را مستقیم و یا غیرمستقیم تحت تأثیر قرار می‌دهد، احتمال بروز رفتارهای و نگرش‌هایی که نشان‌دهنده نگرش عمومی جامعه هستند، بیشتر می‌شود. همه‌گیر شدن ویروس کرونا، از جمله مواردی است که می‌توان گفت پیامدهای منفی آن در سطح خرد و کلان، نه‌تنها جامعه ایران بلکه؛ جامعه جهانی را، به طرز چشمگیری تحت تأثیر قرار داده است. کمیت و کیفیت پیامدهای منفی این اپیدمی به‌گونه‌ای است که می‌توان از این شرایط به‌عنوان رفتار شدن جامعه به یک بحران و مصیبت همه‌گیر، یادکرد (عبدالهی و رحیمی، ۱۳۹۹: ۴۴). لذا این تحقیق در پی بررسی نقش فناوری‌های نوین نقش فناوری‌های نوین در تعلیم و تربیت دانش‌آموزان در شرایط کرونا (با تأکید بر هویت ایرانی - اسلامی)، به‌نوعی می‌خواهد، تأثیرات فناوری‌های نوین را در رکاب تعلیم و تربیت قرار دهد و از طرفی پاسخگوی پرسش آیا این فناوری‌های نوین موجب تقویت یا تضعیف هویت اسلامی - ایرانی می‌گردد یا خیر؟

۱-۱. ضرورت و اهمیت بررسی موضوع

امروزه فناوری‌های نوین (اینترنت)، فضا و موقعیتی را در عرصه فناوری و اطلاعات در جهان کنونی ایجاد نموده که به‌هیچ‌عنوان توجیهی برای چشم‌پوشی و نادیده انگاشتن آن وجود ندارد، از طرفی گسترش روزافزون و همه‌جانبه و نیز حضور بسیار فراگیر آن در تمام زوایای پنهان و آشکار جوامع انسانی موجب شده تا از آن برای تبادل اطلاعات و انتقال مفاهیم و محتوای هدفمند، بهره‌گیری شود. وجود محتوا و مطالب برای هر سلیقه و ذوقی از هر قشر و صنف، در مقاطع سنی مختلف از کودک

گرفته تا افراد مسن و نیز سهل‌الوصول بودن و دسترسی آسان به اطلاعات و ارزانی و سادگی در برقراری ارتباط با کاربران از هر فکر و عقیده و مذهب موجب شده تا نوع جدیدی از مفاهیم ارتباط و تعامل بین اقوام و جوامع مختلف بشری در این فضای مجازی شکل گیرد. (آشنا، ۱۳۸۰: ۲۳۵) با تمامی تفاسیر از آنجایی که در ایام شیوع بیماری کرونا اهمیت آموزش مجازی و فراهم کردن زیرساخت‌های لازم برای توسعه فرصت آموزش از راه دور و آموزش مجازی دوچندان از قبل شده است، و گوشی هوشمند در دسترس‌ترین وسیله در بین معلمان و دانش‌آموزان است، اتصال به اینترنت با استفاده از گوشی هوشمند برای جستجوی اطلاعات و تمرینات درسی و نیز استفاده از شبکه‌های اجتماعی بیشترین میزان استفاده را در میان معلمان و دانش‌آموزان داراست؛ ناگفته نماند نرم‌افزارهایی وجود دارند که امکان تدریس آنلاین یا مدرسه آنلاین یا همان کلاس‌های مجازی را فراهم می‌کنند برخی از این نرم‌افزارها رایگان و برخی دیگر مستلزم پرداخت هزینه هستند که می‌توان با استفاده از آنها تدریس یک درس را طراحی کرد (تسنیم، ۱۳۹۸) لذا این مطالعه در پی پاسخگویی به این پرسش است که آیا فناوری‌های نوین در تعلیم و تربیت دانش‌آموزان در شرایط کرونا (با تأکید بر هویت ایرانی - اسلامی) اثرگذار بوده یا خیر؟

۱-۲. روش‌شناسی تحقیق

در این تحقیق با توجه به موضوع تحقیق، روند بررسی و تحلیل کتابخانه‌ای - اسنادی است. نوع تحقیق توصیفی - تحلیلی است و این کار با استفاده از منابع مختلف، کتب، پایان‌نامه، مقالات پژوهشی صورت گرفته است. در پایان نیز بر مبنای مطالب نظری جمع‌بندی و راهکارهای پیشنهادی، بیان می‌گردد.

۱-۳. پیشینه تحقیق

مجموعه پژوهش‌های صورت گرفته در این حوزه، به ترتیب زمانی زیر تبیین و تشریح می‌گردد:

شعبانی (۱۳۸۳: ۱۱)؛ در پژوهشی با عنوان: مبانی برنامه توسعه و کاربرد فناوری ارتباطات و اطلاعات در نظام آموزش و پرورش؛ بیان می‌دارد؛ آنچه از تبلور فناوری ارتباطات و اطلاعات در نظام آموزش و پرورش کشور عیان می‌شود، اهمیتی است

صاحب‌منصبان این نظام به زمینه‌های فناوری ارتباطی و اطلاعاتی در بنیادهای آن داده‌اند و در حوزه تربیت منابع انسانی برای انتقال آموزش الکترونیکی بیشتر و با ایستایی چندی همراه است.

ضرغامی و همکاران (۱۳۸۶: ۹) در پژوهشی با عنوان: بررسی دیدگاه‌های فلسفی درباره نسبت فناوری اطلاعات و تعلیم و تربیت، بیان می‌دارد دیدگاه نخست یعنی مدرنیسم، فناوری اطلاعات را وسیله فکر آدمی می‌داند که به سبب نگاه مشتاقانه و آرمانی به فناوری، در این مقاله به این دیدگاه لقب نگاه "رؤیایی" داده شده است. دیدگاه انتقادی در تقابل با دیدگاه مدرنیسم و با نظر به مشکلات ناشی از بی‌طرفی ارزشی این دیدگاه در به‌کارگیری فناوری اطلاعات شکل گرفته است. دیدگاه مذکور به بررسی و تحلیل پیامدهای منفی و مخرب فناوری اطلاعات می‌پردازد و معتقد است که نگاه مدرنیسم به فناوری اطلاعات نادرست و تأسف‌بار است. از این‌رو به آن لقب نگاه «تراژیک» داده شده است. معطی (۱۳۸۹: ۳)؛ در پایان‌نامه با عنوان: بررسی فرصت‌ها و تهدیدهای کاربرد فناوری اطلاعات و ارتباطات و راهبردهای آن در تعلیم و تربیت، نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که مهم‌ترین پیامدهای این فناوری، ایجاد جامعه اطلاعاتی، پیدایش سواد اطلاعاتی، جهانی‌شدن، تغییر ماهیت و مفهوم دانش، یکسان‌سازی دانش و اطلاعات، شکل‌گیری فضای رزوماتیک، پیدایش فرامتن و تضعیف نقش و جایگاه متن است. باتوجه‌به نتایج حاصل از پژوهش درمی‌یابیم که ورود فناوری اطلاعات و ارتباطات به حوزه تعلیم و تربیت هم می‌تواند به‌عنوان یک فرصت و هم به‌عنوان یک تهدید قلمداد شود و ما باید برای مقابله با تهدیدات در این حوزه راهبردهایی را هم در سطح کلان کشور و هم به شکل کاربردی ارائه دهیم.

نورمحمدی (۱۳۹۰: ۳)؛ در پایان‌نامه خود تحت عنوان: بررسی نقش فناوری اطلاعات در تعلیم و تربیت از منظر فیلسوفان پست مدرن، هدف تحقیق حاضر بررسی نقش فناوری اطلاعات در تعلیم و تربیت از منظر متفکران پست‌مدرن بوده است و از دیدگاه سه تن از آن‌ها (فوکو، لیوتار و دریدا) به نقش فناوری اطلاعات در زندگی، تعلیم و تربیت و برنامه درسی (بر مبنای الگوی برنامه درسی اکر) توجه شده است. در گذری کوتاه بر پاسخ‌ها می‌توان بیان کرد که درحالی‌که از نگاه لیوتار

می‌توان به اطلاعاتی شدن دانش به‌عنوان یک تهدید نگریست و از دیدگاه فوکو، به‌کارگیری فناوری اطلاعات در جهت ایجاد سراسر بین را خطری برای آزادی و خلاقیت افراد فرض نمود؛ از دیدگاه دریدایی، فناوری اطلاعات می‌تواند حضور «دیگری» را در صحنه اجتماع تسهیل نماید. میر حیدری و همکاران (۱۳۹۳: ۱۷۹)؛ در پژوهشی با عنوان ارزیابی مؤلفه‌های هویت ایرانی - اسلامی و انقلابی در وبسایت‌های دانشگاه‌های دولتی، یافته‌ها نمایانگر آن است که توجه برنامه‌های فرهنگی و مطالب موجود در وبسایت‌های به مؤلفه‌های هویت ایرانی و اسلامی بیشتر از مؤلفه‌های هویت انقلابی است. همچنین غنی‌سازی برنامه‌ها و فعالیت‌های فرهنگی، مذهبی، سیاسی و ارائه شناخت‌های زیربنایی، می‌تواند در شکل‌گیری و تقویت هویت ایرانی، اسلامی و انقلابی جوانان در وبسایت دانشگاه‌ها مفید واقع شود.

مولائی قولنجی (۱۳۹۹: ۱۹۱)؛ در پژوهشی با عنوان: بررسی چالش‌های آموزش مجازی و کرونا، چنین بیان می‌دارد، با درک و فهم صحیح از تأثیر و فواید رسانه‌های الکترونیکی بر یادگیری و مشخص نمودن جایگاه آنها در سیستم آموزشی می‌توان به این امر امیدوار بود که با کمک این‌چنین رسانه‌ها و ایجاد فضا و محیط‌های الکترونیکی حدودود و محدودیت‌های آموزش و یادگیری را از سر راه برداشته و دانش‌آموز را با دامنه گسترده‌ای از همفکران و هم‌اندیشان خویش مواجه می‌کند و با اشتراک‌گذاری اطلاعات در توسعه فضاهای مجازی، ارتباطی و تعاملی کمک مهمی می‌کنند.

علیپور و همکاران (۱۳۹۹: ۲۴۷)؛ در پژوهشی با عنوان: بررسی اهمیت و لزوم توجه به چالش‌های آموزش و یادگیری در فضای مجازی در دوران کرونا در نظام آموزشی ایران، بیان می‌دارد آموزش رکن اصلی در توسعه پایدار هر کشور است و آموزش الکترونیکی امروزه از جدیدترین، مؤثرترین و مطمئن‌ترین روش‌ها در توسعه آموزش‌های فردی و سازمانی است. سیستم نوین آموزش الکترونیکی فواید و مزایای منحصربه‌فردی را برای افراد سازمان‌ها و مراکز آموزشی به همراه دارد.

با تمامی تفاسیر، از مجموعه کارهای پژوهشی مرتبط و هم سو با این کار تحقیقی چنین می‌توان ابراز کرد که وجه تمایز کار پژوهشی نگارندگان با

پژوهش‌های صورت‌گرفته این است که در مقایسه با کارهای انجام شده، نگاه نگارندگان در این پژوهش، نگاهی جدیدتر بوده و در این تحقیق ضمن تأکید بیشتر بر به‌کارگیری فناوری‌های نوین در تمام ابعاد زندگی، بیشتر بر اهمیت و غنای هویت ایرانی - اسلامی تمرکز کرده و در شرایط کرونا، با تأکید بر دانش‌آموزان که نسل آیند ساز کشور هستند، مورد بررسی قرار داده است و در پی تأثیرات و بازخوردهای آن است.

۱-۴. مبانی نظری تحقیق

تکنولوژی‌های نوین ارتباطی و اطلاعاتی، پیچیده‌تر از رسانه‌های سنتی، عمل می‌کنند. غالب صاحب‌نظران فضای مجازی بر این نکته اتفاق نظر دارند که این رسانه‌ها، حجم اطلاعات در گردش و ارسال شده به مخاطب را بسیار وسعت بخشیده‌اند. نظریه‌پرداز سیاسی در حوزه فناوری اطلاعات، جمیز روزنا می‌نویسد: «فناوری رایانه‌ای نه تنها، تجزیه و تحلیل حجم عظیمی از اطلاعات را تسهیل می‌کند؛ بلکه استفاده‌کنندگان از این فناوری را برمی‌انگیزد تا مهارت‌های بیشتری پیدا کنند» (روزنا، ۱۳۹۰: ۵۴).

باین‌حال، زندگی اجتماعی بدون هویت و شناسه غیرممکن و بی‌معنی است چرا که اگر شخص دارای هویت فردی معین به خود نباشد که با آن شناخته شود و دیگران را بشناسد و خود را بشناساند، هرگز نخواهد توانست ارتباط و تعاملی صحیح و معنی‌دار با پیرامون خود برقرار کند و بدون وجود چهار چوبی برای مشخص ساختن هویت اجتماعی و هویت‌های فردی، او همان است که دیگری هست و هیچ یک از انسان‌ها قادر نخواهد بود که نسبت معناداری بین خود و غیر خود با دیگری برقرار کند. در واقع، بدون هویت جامعه‌ای در کار نیست. از طرف دیگر در صورت عدم وجود شباهت و وجوه اشتراک در میان افراد یک مجموعه و گروه یا جامعه اتحاد آنان و حفظ یکپارچگی‌شان سخت‌تر بوده و امکان فروپاشی جامعه بالا خواهد بود (شمسایی، ۱۳۸۶: ۷).

مقام معظم رهبری بر هویت ایرانی و اسلامی در کنار هم تأکید داشته و فرموده‌اند: سیاست کلی کشور باید عبارت باشد از حفظ و پرداخت و وابستگی شدید و کامل به فرهنگ ملی. البته جزء مهم‌ترین ارکان فرهنگ ملی، اسلام است. ما

مفتخریم که از ۱۳۵۰ سال قبل، فرهنگ، زبان، آداب، عادات، لباس و همه چیزمان با اسلام آمیخته شده است. شاید هیچ ملت دیگری این گونه با اسلام آمیخته نشد که ما شدیم. اسلام و آداب و فرهنگ اسلامی، جزء فرهنگ ملی ماست. «ملی» اینجا مقابل «اسلامی» نیست، عین همان اسلامی است. «فرهنگ ملی» یعنی «فرهنگ خودی» و فرهنگ خود باید حفظ شود. (میر، ۱۳۹۲: ۵۵۸)

۱-۵-۱. تعریف فناوری

فناوری به هر دانش نظام یافته اطلاق می شود که بر تجربه یا نظریه عملی مبتنی باشد و توان جامعه در تولید کالاها و خدمات افزایش دهد و در قالب مهارت های تولید و سازمان ها یا ماشین آلات تجسم یابد. (هایدگر، ۱۳۷۵: ۹۲)

۱-۵-۲. تعریف تعلیم و تربیت

مفهوم دیگری از تعلیم و تربیت که تحت تأثیر فناوری اطلاعات مطرح شده، تعلیم و تربیت بدون مدرسه است. در این مفهوم، نظر بر آن است که فناوری اطلاعات، در اصل، مفهوم «مدرسه» را به چالش فراخوانده شده است. رئیس پارلمان در کتاب خود تحت عنوان «حذف مدارس: فرا یادگیری، فناوری نو و پایان تعلیم و تربیت» می گوید که در اصل، هیچ فایده ای بر وجود مدارس مترتب نیست و باید موانعی را که مدارس برای پیشرفت اقتصادی و اجتماعی ایجاد می کنند، از پیش پا برداشت (Perelman, ۱۹۹۲: ۷).

۱-۵-۳. ارتباط و تلاقی فناوری و تربیت

یکی از این دگردیسی ها را می توان در ظهور مفهوم سواد نو ملاحظه نمود، این مفهوم که به سواد دیجیتالی اشاره دارد، تعلیم و تربیت را متضمن آن می داند که افراد را برای کسب سواد متفاوت با سواد معطوف به آثار چاپی آماده سازد. سواد نیز به نوبه خود، منشأ چنین تحولاتی بوده اند. واقعیت ساده این است که در حالی که سنت های شفاهی، انقلاب کشاورزی و همچنین شعر هومر را برای ما به ارمغان آوردند، بیش از این کاری نمی توانستند بکنند. به طور مشابه، آثار دست نوشته رنسانس را برای ما به ارمغان آورد، اما برای دوران مدرن با جامعه پیچیده تر و بنابراین نیازهای اطلاعاتی گسترده تر آن، چاپ مورد نیاز بود. برای تأمین نیازهای

اطلاعاتی آینده، ما ناگزیریم از گونه‌های الکترونیکی اطلاعات استفاده کنیم (Adlyzko، ۱۹۹۷: ۱۵۴).

۱-۵-۴. آموزش مجازی در ایران

یکی از مهم‌ترین چالش‌ها و مسائلی که نظام آموزشی ایران با آن مواجه است عدم پاسخگویی این سیستم سنتی آموزش عالی به نیازهای واقعی جامعه در حوزه تولید علم و آموزش به طور مؤثر است. در این میان با ناکارآمدی نظام کنونی، مطرح‌شدن مبحث آموزش الکترونیکی به‌عنوان یک روش جدید و کارآمد و مؤثر بر یاددهی و یادگیری در نظام آموزشی با توجه به مباحث مطرح شده با مسائلی روبرو است (صدقی و بوکانی و همکاران، ۱۳۹۴: ۳۶) هدف آموزش مجازی، تبدیل آموزش سنتی به مجازی نیست، بلکه آموزش‌های تخصصی با شیوه‌های مدرن است. شعار آموزش مجازی آموزش برای همه کس و برای همه سنین است. باید دید امکان ارائه چه چیزهایی از طریق آموزش سنتی وجود ندارد که آنها را می‌توان از طریق آموزش مجازی ارائه کرد. باید از امکانات در جهت بهبود، نه جایگزین کردن آنها استفاده کنیم. در ایران ما مشکل تراکم فراگیر داریم و با اعزام یک معلم پروازی به دورترین نقطه، امکان تشکیل کلاس با ظرفیت کامل هست. پس ما نباید آموزش مجازی در ایران را از روی آموزش مجازی کشورهای غربی کپی برداری کنیم، چون هدف ما متفاوت از هدف آنهاست. هدف آموزش مجازی در ایران باید روی دروس و رشته‌هایی متمرکز شود که امکانات کمتری است و با سیستم آموزش سنتی ما جوابگو نیست (کیا، ۱۳۸۸: ۸۸).

۱-۵-۵. یادگیری الکترونیکی

یادگیری الکترونیکی، یادگیری مبتنی بر وب، یادگیری مبتنی بر کامپیوتر و یادگیری مجازی است و شامل دریافت اطلاعات از اینترنت و انواع چندرسانه‌ای‌ها مانند رسانه‌های دیداری، شنیداری، ماهواره، ضبط صوت، تلویزیون و دیسک‌های فشرده می‌شود. عبارات بیان شده برای توصیف یادگیری در محیط‌هایی است که فراگیران و معلمان از لحاظ فیزیکی در یک مکان نیستند (سراجی و عطاران، ۱۳۹۷: ۱۳).

۱-۵-۶. ویژگی‌های کارکردی کلاس مجازی

مهم‌ترین ویژگی‌های کارکردی کلاس مجازی موارد زیرند: طراحی کلاس منطبق با خواسته‌های مطلوب. طراحی روند یادگیری (برنامه درسی) به‌وسیله معلم خبره و بر اساس نیازهای شناختی فراگیر؛ امکان مکاشفه فراگیر با توجه به پیوند خوردن به صفحات دیگر اینترنت؛ امکان بازیابی اطلاعات بیشتر و جامع‌تر با استفاده از موتورهای کاوش. موارد دیگری از ویژگی‌های کارکردی کلاس مجازی عبارتند از: ۱ - نظارت و پیگیری پیشرفت فراگیر به صورت بی‌واسطه و بی‌درنگ، ۲ - افزایش تعامل میان معلم، متعلم و خانواده با استفاده از امکانات شبکه وب، ۳ - پیوند میان کلاس و جامعه از طریق ارتباط پیوسته با سامانه‌های اطلاعاتی دیگر. علاوه بر این‌ها به سه ویژگی کارکردی مثبت و دو ویژگی کارکردی منفی کلاس مجازی نیز می‌توان اشاره کرد. کارکرد مثبت کلاس مجازی تعمیم عدالت آموزشی، شکسته شدن حصار زمان و مکان و افزایش پویایی در محیط آموزشی است. گزینه‌های منفی کلاس‌های مجازی، کاهش ارتباطات چهره‌به‌چهره و کاسته شدن از تعاملات واقعی فراگیر با محیط یادگیری است. همچنین، افزایش مشکلات جسمانی (خسته شدن چشم، درد استخوان و اعتیاد به وب‌گردی) نیز از نکات منفی کلاس‌های مجازی هستند (منتظر و دیانی، ۱۳۸۲: ۱۰).

۱-۵-۷. فضای مجازی و تعلیم و تربیت

لزوم رسیدن به آموزش مجازی و دور شدن از متدهای سنتی آموزش و استفاده از شیوه‌های نوین در جریان آموزش است. در حال حاضر باید به‌جای انباشتن ذهن فراگیران از محفوظات، آن را به تحرک واداشت. برخلاف اینکه استعداد خلاقیت امری است ذاتی؛ اما شکوفایی آن در عامه فراگیران امکان‌پذیر است و آنچه اهمیت دارد چگونگی بروز آن در اشخاص بالقوه خلاق است. اگر به دنبال پیدا کردن راه‌حل مناسب برای مشکلات دنیای صنعتی رو به توسعه هستیم به متفکران خلاق محتاجیم تا رهبران با بهره جستن از تفکر قابل انعطاف رهبران برای حل مسائل به شیوه‌های نوین دست یابند. توانایی‌های تدریس خلاق به متد آموزش مجازی به مدرسان و فراگیران امکان می‌دهد تا علاوه بر قبول تحولات با آن یکپارچه شوند (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۴).

۱-۵-۸. شیوه یادگیری در آموزش مجازی

به‌صورت برخط و نا برخط است. در نوع اول فرد خود به‌تنهایی مستقل از مکان و زمان آموزش می‌تواند محتوی آموزشی را دریابد. در کلاس‌های آنلاین، درس‌ها به‌صورت چندرسانه‌ای روی سایت مرکز آموزش قرار داده می‌شوند و فرد با مراجعه به آن می‌تواند محتویات درس را دریافت کند ولی در نمونه نا برخط محتویات درس به‌صورت سی‌دی‌های آموزشی چندرسانه‌ای تهیه شده و به فرد داده می‌شود تا از آن استفاده کند. شیوه یادگیری در آموزش مجازی به‌صورت برخط و نا برخط است. در نوع اول فرد خود به‌تنهایی مستقل از مکان و زمان آموزش می‌تواند محتوی آموزشی را دریابد. در کلاس‌های مجازی برخط درس‌ها به‌صورت چندرسانه‌ای روی سایت مرکز آموزش قرار داده می‌شوند و فرد با مراجعه به آن می‌تواند محتویات درس را دریافت کند. معلم نیز در زمانی مشخص برای ارائه نکات و یا پاسخ به سؤال یادگیرندگان در محیطی مانند ویدئوکنفرانس حاضر می‌شود. ولی در نمونه نا برخط محتویات درس به‌صورت سی‌دی آموزشی چندرسانه‌ای تهیه شده و به فرد داده می‌شود تا از آن استفاده کند (Raj, 2004: 426).

۱-۵-۹. ویروس کرونا و آموزش مجازی

ویروس کرونا در بسیاری از کشورهای جهان شیوع پیدا کرده و جان بسیاری را گرفته است. با شیوع کرونا مدارس و دانشگاه‌ها در کشورهای درگیر این بیماری تعطیل شدند و همه اقدام به ارائه آموزش از راه دور کردند؛ اینترنت، گوشی هوشمند، لپ‌تاپ و کامپیوتر از ابزارهای مهم برای برقراری کلاس‌های مدارس و دانشگاه‌ها شد که در کشور ایران نیز هم از این طریق، آموزش به دانش‌آموزان و دانشجویان ارائه گردید. کشور ایران سناریوهای مختلفی برای بهبود وضعیت آموزش در منزل را طراحی و اجرایی کرد که از جمله آنها می‌توان به آموزش دروس از طریق شبکه تلویزیونی آموزش، تهیه لوح‌های فشرده آموزشی و تدوین درس‌نامه اشاره کرد. آموزش و پرورش و دانشگاه‌ها تمام تلاش خود را به کار گرفتند که دانش‌آموز و دانشجویی از کسب آموزش‌های لازم باز نماند، ولی نبود زیرساخت‌ها در برخی مناطق به‌ویژه مناطق روستای و همچنین پایین بودن سطح درآمد برخی از

اقشار بخصوص در حواشی شهرها موجب شد این سیکل آموزشی به طور کامل انجام نشود (هدایتی، ۱۳۹۹: ۲).

۱-۵-۱۰. معلمان و فضای مجازی

بهره‌گیری از فضای مجازی در آموزش به‌منظور کاهش شکاف‌های آموزشی و خاتمه دادن به نابرابری‌های کمی و کیفی آموزش در شهر و روستا، میان زنان و مردان، ثروتمندان و فقرا، بزرگسالان و نوجوانان و... نیازمند مدل هماهنگ‌کننده‌ای است که بتواند همه کوشش‌ها را به نحوی مؤثر مدیریت کنند. مدلی که گسترش آموزش‌های عمومی، تنوع آموزش عالی توسعه آموزش رسمی، پرورش حرفه‌ای معلمان و... را در ارتباط با یکدیگر سازماندهی می‌کند. آشنایی و سازگاری معلمان با فناوری آموزشی در فضای مجازی و بهره‌برداری از آن نیازمند آموزش است. مهم‌تر از آموزش، نحوه استفاده از این فناوری‌های آموزش و روش سازگاری این ابزارها باهدف، برنامه‌ها و محتوای آموزشی است که بسیار ضروری است. چنانچه معلمان از به‌کارگیری فناوری‌های آموزشی در فضای مجازی احساس رضایت کنند و از راه‌های گوناگون حمایت شوند که آموزش خود را به کمک فناوری‌های نو، اثربخش سازند، به مهم‌ترین عامل اشاعه فناوری در آموزش و پرورش تبدیل خواهند شد (طورانی و رستمی، ۱۳۹۷: ۷).

۱-۵-۱۱. هویت

واژه‌ای است که امروز از نظر واژگانی تدریجاً جایگاه خود را در ادبیات جهان از دست می‌دهد. از نظر معنا با سرگشتگی در میان کهنه و نو، سنت و مدرن و... تا پست‌مدرن روبرو است و از نظر مفهومی در میان پسوندها (هویت ملی، هویت فرهنگی، هویت مذهبی و...) سرگردان است. از نظر تاریخی و جغرافیایی، در معرض تهاجمات جهانی، (شالوده‌شکنی و فروریزی و فروپاشی تمدن‌ها و روند روبه‌رشد ایده‌ها، تکنولوژی‌ها، اینترنت‌ها، و شاهره‌های ارتباطی و...) است (نکو روح، ۱۳۷۸: ۱).

واژه هویت در دنیای امروز ذاتاً در بحران است. از یک‌طرف به لحاظ گسترش ارتباطات، فراوانی ایده‌ها و از سوی دیگر به لحاظ جابه‌جایی‌های جمعیتی، التقاط فرهنگ‌ها و تمدن‌ها. در کشور ایران، در مجموع در مبحث هویت، شواهد گویای

سردرگمی و آشفتگی در این موضوع بوده است و روزنامه‌ها، نگرش‌های مختلف، همه‌وهمه بیانگر این بحران است. بحرانی که یک‌صد سال گذشته چندین بار شاهد آن بوده‌ایم؛ ولی اینکه با گذشته تفاوت بسیار دارد؛ زیرا که انقلاب اسلامی خود دارای بار هویتی و فرهنگی بوده که از چهل سال پیش در نگرش‌های اجتماعی، مذهبی، سیاسی و... تغییراتی را اگرچه تدریجاً، تدارک می‌دید (همو: ۱۸۱).

۱-۵-۱۲. سطوح هویت

هویت ایرانی (ملی): هویت ملی به معنای احساس تعلق و وفاداری به عناصر و نمادهای مشترک در اجتماع ملی (جامعه کل) است. مهم‌ترین عناصر و نمادهای هویت ملی که سبب شناسایی و تمایز می‌شوند، عبارت‌اند از: سرزمین، دین و آیین، آداب و مناسک، تاریخ، زبان و ادبیات، مردم و دولت. در درون یک اجتماع ملی، میزان تعلق و وفاداری اعضا به هر یک از عناصر و نمادهای مذکور، احساس هویت ملی آنها را، مشخص می‌سازد (چلبی، ۱۳۷۸: ۱۴۳).

هویت اسلامی (دینی): هویت اسلامی (دینی) که به رابطه انسان با دین و نسبتی که با آن پیدا می‌کند، اطلاق می‌شود. سنگ بنای دینی تعهد و پایبندی است. (شرفی، ۱۳۷۴: ۹۵) اسلام به‌عنوان عقیده‌ای بنیانی، دگرگون‌ساز و وحدت‌بخش فرهنگ در گفتمان هویتی این دوره، بیش‌ازپیش از هر خصیصه‌های دیگری، ویژگی سیاسی - اجتماعی دارد (کچویان، ۱۳۸۵: ۱۴۲).

هویت قومی: هویت قومی یکی دیگر از انواع هویت جمعی است که به مجموعه مشخصات و ویژگی‌های اطلاق می‌شود که یک قوم را از اقوام دیگر متمایز می‌کند و بین اعضای قوم یک احساس تعلق به همدیگر ایجاد می‌کند. مثال‌هایی از برخی عناصر نمادین بدین قرارند: الگوهای خانواده، نزدیکی فیزیکی، پیوستگی مذهبی، اشکال زبانی یا گویشی، پیوستگی قبیله‌ای، ملیت، مشخصات فیزیکی، ارزش‌های فرهنگی و فعالیت‌های فرهنگی مثل هنر و ادبیات و موسیقی (Ashcreft & Giffths, 1998, p 84).

۱-۵-۱۳. هویت ایرانی: مفاهیم و مؤلفه‌ها

هویت ایرانی، زندگی در سرزمینی مشترک به نام ایران، داشتن آداب‌ورسوم، همچنین آگاهی، و رفتارهای خاص که به آنها نام فرهنگ ایرانی داده می‌شود، است.

(خسروانیان، ۱۳۸۷: ۹) تعلق خاطر و پایبندی فرد به ارزش‌های ملی، اسطوره‌های ملی، هنجارهای ملی، میراث فرهنگی، ارزش‌های مذهبی - دینی و موقعیت خاص جغرافیایی، ملاک دارا بودن هویت ایرانی دانسته است (رزازی فر، ۱۳۸۴: ۱۳۲).

مقصود از مؤلفه‌های هویت ایرانی، ویژگی‌های ممتاز و تمایز بخش ارزشمندی است که ایرانی به آنها تفاخر می‌کند و دیگران را به‌خاطر نداشتن آنها متفاوت می‌بیند. از جمله این مؤلفه‌ها می‌توان به مؤلفه زبان و ادبیات فارسی اشاره کرد. زبان و ادبیات فارسی، آینه تمام‌نمای هویت ملی ایران است. ادبیات فارسی به‌ویژه شعر فارسی، عنصر اصلی و پایدار فرهنگ ایرانی است. در جهان امروز نیز ادبیات فارسی ارمغانی بس گران‌بها و پرجاذبه و کالایی پرمشتری است. امروز نه‌تنها در سازمان ملل متحد بلکه اتفاقاً در اوج دوره مدرن و سورئال و پست‌مدرن و رئالیسم جادویی، زبان مولوی، نظامی و عین‌القضات کم‌کم بهتر فهمیده می‌شود و دنیای کنونی بیش از هر زمان دیگری نیاز خود را به این گنجینه سرشار از معنویت و هویت درک نموده است (قبادی، ۱۳۸۳: ۱۰).

آمیختگی روزها، هفته‌ها و ماه‌های مختلف سال در فرهنگ ایران با مناسبت‌های مختلف تغییر و تحول فصل‌ها، آیین‌های دینی و مذهبی، آیین‌های ملی و میهنی، مناسبت‌ها و مراسم خانوادگی قسمت مهمی از آداب و سنن اجتماعی را تشکیل می‌دهند. جشن‌های نوروز، تیرگان، مهرگان و سده (یلدا) به شکل باستانی و اسطوره‌ای در کشور گرامی داشته می‌شود. به‌علاوه، جشن‌وسرور اعیاد فطر، قربان، غدیر، میلاد پیامبر اکرم و ائمه اطهار (س) که همراه با جهان اسلام برگزار می‌شود، جایگاه خاصی در سنت‌های اجتماعی دارند. همچنین سنت‌های خاص و آیینی ماه - های مبارک رجب، شعبان، رمضان و ماه‌های محرم و صفر در میان مردم و زندگی عادی آنها، با اصول آموزشی و تربیتی ویژگی‌های به نسل‌های جدید انتقال می‌یابند (نوروزی، ۱۹۲: ۱۸۱).

۱-۵-۱۴. هویت اسلامی

هویت اسلامی یعنی اعتقاد و التزام عملی به انجام دادن فرائض دین اسلام و نشان دادن رفتاری که فرد اعتقاد به باورهای دینی شامل اصول توحید، را از پیروان

مذهب دیگر متمایز می‌سازد. معاد، نبوت، عدل و امامت به‌عنوان اصول دینی - شیعی و نماز و زکات و روزه و ... به‌عنوان واجب و اعمالی مانند شهادت، ایثار و ... به‌عنوان ارزش‌های دینی است که در پژوهش حاضر مجموع آنها به‌مثابه هویت دینی تلقی می‌شود. هویت اسلامی جزء ناگسستنی هویت ایرانیان است که به مفاهیم دین و مذهب ایرانیان توجه دارد. با ورود اسلام به ایران، این مقوله جزء پایه‌های محکم و کلی هویت ایرانیان محسوب می‌شود. دین اسلام اصول و ارکانی دارد که اعتقاد و پایبندی به این اصول از آداب مسلمانی محسوب می‌شود (خسروانیان، ۱۳۸۷: ۹).

هویت اسلامی در واقع نشان‌دهنده احساس تعلق و تعهد به دین و جامعه دینی است. مهم‌ترین دستاورد هویت اسلامی، پاسخ‌دادن به پرسش‌های بنیادی، جهت بخشیدن به زندگی، وحدت اعتقادی و معنا بخشیدن به جهان است. هویت اسلامی به‌نوعی بازنمایی ای واقعیت است که هیچ فرد یا گروهی، به فرد یا گروهی دیگر برتری ندارد، جز کسانی که تقوای الهی داشته باشند (ایمان و روحانی، ۱۳۹۲: ۱۲۹).

در شرایطی که فرزندان با هدایت والدین باید الگویی مناسب برای خود برگزینند و مسیر زندگی خویش را انتخاب کنند، با ورود به این دهکده جهانی، به دنیایی بی‌انتهای متصل شده و با آن خو می‌گیرند و طبق راه‌ورسم آن رشد نموده و بلوغ جسمی و روحی پیدا می‌کنند. در چنین فضایی اگر فرزندان به ارتباطات انسانی و واقعی اطرافیان و مسائل اجتماعی پیرامون خویش کم‌توجه و در برخی از اوقات بی‌توجه شوند، هشداری جدی برای خانواده‌ها محسوب می‌شود که باید درصدد رفع این مشکل برآیند؛ زیرا ممکن است صدمات جبران‌ناپذیری را سبب شده و دیگر توان کنترل فرزندان خود را از دست بدهند. نسل کنونی در شرایطی قرار دارد که استفاده از رایانه و به‌خصوص اینترنت در زندگی‌شان اجتناب‌ناپذیر است. در میان فناوری‌های نوین ارتباطی و اطلاعاتی که ساختار اطلاعاتی جوامع امروز را تغییر داده‌اند، اینترنت که فضای مجازی را در زندگی واقعی انسان وارد کرده، از ویژگی‌های خاصی برخوردار است و تأثیرگذاری آن در بخش‌های مختلف زندگی انسان، روزبه‌روز در حال افزایش است (ترابی زاده، ۱۳۹۹: ۹۸).

اطلاعات و ارتباطات در حوزه تعلیم و تربیت را می‌توان به چاقویی تشبیه کرد که اگر در یک پزشک باشد می‌تواند باعث نجات جان یک فرد شود؛ ولی در صورتی که در دست یک قاتل باشد می‌تواند باعث به خطر افتادن جان کسی شود. ورود این پدیده به حوزه تعلیم و تربیت نیز خالی از این دو نقش نیست؛ بنابراین لازم است به این نکته توجه شود که پیش از فراهم کردن امکان آمیختگی این دو مقوله باید زمینه‌سازی فرهنگی و علمی مناسب برای آن صورت گیرد (همو: ۱۰۸)

بنابراین، می‌توان گفت، از مهم‌ترین ویژگی‌های فضای مجازی گسترش اهمیت فرد و حیطه خصوصی در برابر جمع و حوزه عمومی است. افراد در فضای مجازی در عین حال که می‌توانند در گروه‌های مختلف و گاه متضاد با هویت حقیقی خود حضور داشته باشند؛ می‌توانند خود را جدا از دیگران و تنها نیز حس کنند. نبود مراتب قدرت در فضای مجازی باعث می‌شود، فردیت افراد در جمع حل نشود. در جهان واقعی قدرت انتخاب افراد، همواره تحت تأثیر عواملی چون جبر مکان، زمان، فرهنگ، حکومت و.. محدود بوده است. اما در جهان مجازی مرزهای محدودکننده از میان برداشته می‌شود و شخص در مقیاس جهانی با گزینه‌های فراوانی برای انتخاب روبروست؛ لذا بر همین اساس در میان اقوام سنتی و مذهبی شاهد تأثیرات قابل ملاحظه‌ای در ایجاد انعطاف‌پذیری و شکستن مرزهای محدودکننده اعتقادی- فرهنگی هستیم (وکیل‌ها، ۱۳۹۲: ۷۰).

لذا رسانه‌های جدید آن دسته از رسانه‌هایی هستند که عمدتاً بر ابزار رایانه‌ای و شبکه جهانی وب استوار هستند. به‌ظاهر شاید واژه رسانه‌های جدید بر جنبه سخت‌افزاری متکی باشد؛ اما فضای مجازی بر جنبه‌های نرم‌افزاری و یا ذهنی و فرهنگی اتکا دارد. فضای مجازی مفهومی است که بار فرهنگی آن بیشتر حائز اهمیت است. در تحقیقات مورد بررسی، برای آنکه به مفهومی مشترک از فضای مجازی برسیم، از مفاهیم فراگیر وب‌سایت، وبلاگ، شبکه اجتماعی، اینترنت و.. استفاده شده است (بروجردی علوی و صدیق یزدچی، ۱۳۹۶: ۹۸).

جدایی‌ناپذیری هویت ایرانی و هویت اسلامی:

امروزه در مقابل افراد کشور ما سه هویت ایرانی - اسلامی و غربی وجود دارد که مردم کشور ما در هیچ‌کدام به طور عمیق وارد نشده‌اند و با هر فشار و جریانی به‌سوی یکی از آنها گرایش پیدا می‌کنند و به دلیل همین گرایش‌های سطحی است که دچار افراط و تفریط می‌شوند البته هویت ایرانیان بیشتر از دو گرایش هویت ملی و اسلامی سرچشمه می‌گیرد. سابقه تاریخی و تحلیل روحیات شخصیت ایرانی‌ها نشان می‌دهد که ملت ایران همواره بر هویت ملی و دینی خود تأکید و تصریح داشته است. این واقعیت فرهنگی و اجتماعی با شخصیت تمام ایرانیان آمیخته است که هرگاه یکی از دو پایه هویت ایرانیان را حذف کنند یا کم‌رنگ جلوه دهند با واکنش شدید مردم روبه‌رو شده‌اند. منصوریان و همکاران، (۱۳۹۷: ۷).

۲. بحث، جمع‌بندی و ارائه پیشنهادها

در بررسی توصیفی - تحلیلی از موضوع مورد بررسی؛ نقش فناوری‌های نوین در تعلیم و تربیت دانش‌آموزان در شرایط کرونا (با تأکید بر هویت ایرانی - اسلامی)، بررسی مجموعه مطالعات و پژوهش‌های صورت‌گرفته، نشانگر این است که چند روند فناوری‌های نوین، با توجه به نیازهای جامعه، بیش‌از‌پیش، مدرن‌تر و اثرگذارتر شده است؛ ولی این روند در ایران، با توجه به وجود اینکه اهمیت زیادی در ساختار آموزش و پرورش و به‌ویژه هویت ایرانی اسلامی دارد، روندی بطئی دارد. هرچند به‌خوبی می‌تواند ضمن ارتقای الگوهای یادگیری در دانش‌آموزان، عرصه برای تأکید بیشتر بر اهمیت و جایگاه هویت ایرانی - اسلامی در سطح ملی و فراملی، فراهم نماید؛ ولی نتایج بررسی‌ها نشان این دارد که در ایام کرونا، این جهت‌گیری‌ها و تلاش‌ها، متأسفانه ضمن اینکه روندی کند داشته، به‌خوبی نتوانسته در این حیطه در این ایام، ایفای نقشه داشته باشد. ولی در مجموع با توجه ارزیابی‌های تحقیق از مجموعه مطالعات، در مجموع فناوری‌های نوین (اینترنت، ماهواره و...) با وجود آثار مثبت و منفی، مفهوم تربیت و تعلیم را هم مدرنیزه کرده و باعث تغییر نگرش و بینش در افراد گردیده که در مجموع می‌توان گفت، علاوه بر تأثیر مبرهن فناوری‌های نوین در تعلیم و تربیت افراد، این پدیده دارای دو بازتاب مخالف هم است از طرفی دارای عملکردی فرصت‌گرایانه می‌باشد که عرصه را برای بهبود تعاملات اجتماعی، گسترش دانش و سواد اطلاعاتی، افزایش گونه‌های مختلف تربیتی،

افزایش یادگیری، آشنایی با علوم و حرفه‌های مختلف شده است و از طرفی در اصل باعث یک تهدید در جامعه شده است چرا که فناوری‌های نوین مرزها را درنور دیده‌اند و موجبات شکاف نسل‌ها، بروز بحران کنترل، بحران هویت، کم‌رنگ کردن معیارهای و شاخص‌های مذهبی و اعتقادی و همچنین در مضیقه گذاشتن هویت اصیل اسلامی و ایرانی و متأسفانه باعث تأثیرپذیری جنبه‌های منفی فرهنگ غربی شده است که این امر نیازمند نگاه ویژه و اساسی از طرفی جهت تقویت هویت اسلامی - ایرانی و هم از طرفی جهت تقویت هویت و بنیان شخصی و خانوادگی و اجتماعی شد. همچنین به‌کارگیری از فناوری‌های نوین، باید به‌گونه‌ای باشد که به رشد خلاقیت در دانش‌آموزان کمک کند، نه اینکه موجبات خلاقیت‌زدایی و انزوای طلبی را فراهم آورد. همچنین سیاست‌گذاری در مورد توسعه فناوری‌های نوین نباید به توسعه مصرف یا بازتولید محتوای آن محدود شود؛ بلکه باید گسترش هویت ایرانی - اسلامی منتهی شود.

لذا پیشنهادها زیر در این خصوص، ارائه می‌گردد:

- ۱- توجه بیشتر و جدی‌تر جامعه به آموزش و پرورش به‌عنوان نهادی اساسی جهت احیای هویتی ایرانی و اسلامی استحکام آن
- ۲- باتوجه به شرایط کرونا، باید بسترهای فضای مجازی و فناوری‌های نوین برای دانش‌آموزان برای شناختن هویت‌ها و مشخصه‌های ایرانی - اسلامی، ایجاد و ارتقای پیدا کند
- ۳- الگوبرداری از فضاهای مجازی فرهنگ غیر منتها با دریافت جنبه‌های مثبت آن در احیا و غنی‌سازی هویت ایرانی - اسلامی صورت گیرد.
- ۴- درونی کردن و نهادینه‌سازی هویت ایرانی - اسلامی برای تمام دانش‌آموزان در تمامی سطوح
- ۵- بسط و نشر فرهنگ اصیل و ناب ایرانی و اسلامی از بستر فناوری‌های نوین برای دانش‌آموزان
- ۶- معرفی اساطیر ایرانی و بزرگان دینی اسلام و از طرفی الگوسازی آنها.

- آشنا، حسام‌الدین (۱۳۸۰). اینترنت و امنیت فرهنگی - سیاسی، بررسی راهبردهای برای جمهوری اسلامی ایران (مجموعه مقالات) کمیسیون ملی یونسکو، صص ۲۴۵-۲۳۴.
- العلوانی، طه جابر (۱۳۷۷). اصلاح تفکر اسلامی مدخلی به ساختار گفت‌وگوهای اسلامی، ترجمه محمود شمس؛ تهران، چاپ اول، نشر قطره. سراجی، فرهاد و عطاران، محمد (۱۳۹۷)؛ یادگیری الکترونیکی، چاپ سوم، همدان: مرکز نشر دانشگاه بوعلی سینا.
- ایمان، محمدتقی، روحانی، علی (۱۳۹۲). هویت اسلامی و هویت‌های رقیب (هویت جهانی، ملی و قومی)، مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه شیراز، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره ۶، شماره ۱، صص ۱۴۸-۱۲۷.
- بروجردی علوی، مهدخت، صدیق یزدچی، امیرسعید (۱۳۹۶). تأثیر فضای مجازی بر هویت ملی و قومی در ایران، مطالعات رسانه‌های نوین، زمستان ۱۳۹۶، دوره ۳، شماره ۱۲، صص ۱۱۰-۸۷.
- ترابی زاده، سمیه (۱۳۹۹). تأثیر فضای مجازی بر تعلیم و تربیت رسمی، پژوهش‌نامه اورمزد، تابستان ۱۳۹۹، شماره ۵۱، ضمیمه شماره ۲، صص ۱۱۴-۹۷.
- تسنیم (۱۳۹۸). پیشنهادات کاربردی به معلمان برای استفاده از ظرفیت فضای مجازی و تدریس آنلاین <https://www.tasnimnews.com>
- خسروانین، حمیدرضا (۱۳۸۷). ترسیم هویت ملی (ایرانی) در کتاب‌های درسی تاریخ متوسطه از سال ۱۳۸۵-۱۳۴۳، پایان‌نامه کارشناسی ارشد ایران‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی و بنیاد ایران‌شناسی. ۱۳۸۷.
- خیرالدین، رضا، خزاییان، امید (۱۳۹۴). تأثیر فناوری‌های نوین از تبادلات مجازی در تحولات ساختار فضایی و هم‌پیوندی پهنه‌های کلان‌شهری (حوزه‌های شهری سه‌گانه توکیو، اوزاکا و ناگویا در ژاپن)، فصلنامه علمی پژوهشی نقش جهان، شماره ۵-۲، تابستان ۱۳۹۴، صص ۱۸-۵.
- روزنا، جیمز (۱۳۹۰). انقلاب اطلاعات، امنیت و فناوریهای جدید، ترجمه: علیرضا طیب، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- رزازی فر، افسر (۱۳۸۴). الگوی جامعه‌شناسی هویت ملی در ایران، همبستگی ملی در ایران، فصلنامه مطالعات ملی، ۲(۵)، صص ۱۳۳-۱۰۱.
- شکفته، مریم (۱۳۸۷). جهانی‌سازی و جامعه اطلاعاتی، ماهنامه دوزبانۀ اطلاع‌یابی و اطلاع‌رسانی، سال دوم، شماره یازدهم، صص ۴۶-۴۱.
- شرفی، محمدرضا (۱۳۸۳). جوان و بحران هویت، چاپ سوم، تهران: انتشارات سروش، شرودر، کیت (۱۳۸۳). کلیدهای همراهی و مراقبت از نوجوانان در اینترنت، ترجمه: فرود، فرناز، چاپ اول، تهران: مؤسسه انتشارات صابرین.

- شعبانی، احمد (۱۳۸۳). مبانی برنامه توسعه و کاربردی فناوری ارتباطات و اطلاعات در نظام آموزش و پرورش، فصلنامه اطلاع‌رسانی، مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، شماره ۳ و ۴، بهار و تابستان، ۱۳۸۳، صص ۱۱-۱۸.
- شمسای، مریم (۱۳۸۶). چالش‌های هویت ملی اسلامی، سمینار هویت ملی - اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی شیراز، دوره ۱، صص ۲۳-۲.
- صدقی بوکانی، ناصر؛ مهاجران، بهناز و باقری مجد، روح‌الله (۱۳۹۴). چالش‌های آموزش مجازی در نظام آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی، پژوهش‌نامه تربیتی، شماره ۴۲، صص ۵۲-۳۶.
- ضرغامی، سعید، عطاران، محمد، نقیب‌زاده، میر عبدالحسین، باقری، خسرو (۱۳۸۶). بررسی دیدگاه‌های فلسفی درباره نسبت فناوری اطلاعات و تعلیم و تربیت، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، شماره ۱۹، سال ششم، بهار ۱۳۸۶، صص ۳۰-۹.
- طورانی، زهرا و رستمی، زهرا (۱۳۹۷). قابلیت‌های بستر فضای مجازی برای تعلیم و تربیت در آموزش و پرورش، نهمین همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران، فضای مجازی و فلسفه تربیت، صص ۱-۱۳.
- عبدالهی، عادل، رحیمی، علی (۱۳۹۹). بر ساخت اجتماعی کرونا و سیاست‌های مقابله با آن مطالعه موردی: کاربران مجازی، فصلنامه علمی تخصصی ارزیابی تأثیرات اجتماعی، شماره دوم، ویژه‌نامه پیامدهای ویژه کرونا - کووید ۱۹، اردیبهشت ۱۳۹۹، صص ۶۳-۴۳.
- علیپور و همکاران (۱۳۹۹). بررسی اهمیت و لزوم توجه به چالش‌های آموزش و یادگیری در فضای مجازی در دوران کرونا در نظام آموزشی ایران، فصلنامه تحقیقات جدید در علوم انسانی، دوره چهارم، شماره ۳۲، زمستان ۱۳۹۹، صص ۲۵۹-۲۴۷.
- قاسمی، شاه احمد، زهرا السادات؛ دهقانی، مرضیه (۱۳۹۴). بررسی نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در فرایند یادگیری دانشجویان تهران، همایش ملی شبکه‌های مجازی بستری بر آموزش و یادگیری، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- قبادی، حسین علی، غیاث‌الدین، منیژه (۱۳۸۳). ظرفیت‌های ادبیات فارسی در بازاریابی هویت ایرانی، به کوشش علی‌اکبر علیخانی، تهران: پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی.
- کیا، علی اصغر (۱۳۸۸). نگاهی به آموزش مجازی، علوم اجتماعی، شماره ۲۴، صص ۸۸-۸۲.
- معین، محمد (۱۳۸۱). فرهنگ فارسی معین، تهران، نشر سرایش.
- منتظر، غلامعلی، دینی، محمدحسین (۱۳۸۲). دانشگاه مجازی، کتابداری و اطلاع‌رسانی دوره ششم، بهار ۱۳۸۲ شماره ۱ (پیاپی ۲۱).
- منصوریان، مریم، عبادی، درنا، عابدی، سمیه، مظفری، زهره (۱۳۹۷). بررسی عوامل مهم در شکل‌گیری هویت ایرانی و اسلامی و ارائه راهکارهای مؤثر، اولین همایش ملی هویت کودکان ایران اسلامی در دوره پیش دبستانی، صص ۱۰-۲.

میر، سید محسن (۱۳۹۲). **ضرورت آگاهی نسبت به هویت اسلامی ایرانی**، کنگره پیشگامان پیشرفت، ۱۳۹۲، دوره ۴، صص ۵۶۶-۵۵۷.

مؤتمنی، همایون، یوسفی، خدیجه، معافی، سیده خدیجه، بریمانی، ابوالقاسم، نیاز آذری، کیومرث (۱۳۸۸). **تأثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر هویت دانشجویان**، پژوهش‌نامه تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بجنورد، شماره بیست و یکم، زمستان ۱۳۸۸، صص ۱۵۲-۱۳۵.

مولائی قولنجی، یعقوب (۱۳۹۹). **بررسی چالش‌های آموزش مجازی و کرونا**، نشریه مطالعات روان‌شناسی و علوم تربیتی، تابستان ۱۳۹۹، شماره ۵۰، صص ۲۰۶-۱۹۱.

میر حیدری، مریم السادات، غفوری، مریم، بیچرانلو، عبدالله (۱۳۹۳). **ارزیابی مؤلفه‌های هویت ایرانی اسلامی و انقلابی در وبسایت‌های دانشگاه‌های دولتی تهران**، فرهنگ در دانشگاه اسلامی ۱۱/ سال چهارم، شماره دوم/ تابستان ۱۳۹۳، صص ۱۹۸-۱۷۹.

معطی، ساعده (۱۳۸۹). **بررسی فرصت‌ها و تهدیدهای کاربرد فناوری اطلاعات و ارتباطات و راهبردهای آن در تعلیم و تربیت**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روانشناسی و علوم تربیتی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده، استاد راهنما: ایراندخت فیاض، ۱۳۸۹.

نکو روح، محمود (۱۳۷۸). **در جست‌وجوی هویت تازه**، چاپ اول، تهران: انتشارات پاپخش. نوروزی، حسین (۱۳۹۲). **ارزیابی عملکرد شبکه اشراق در تقویت هویت و همبستگی ملی**، مطالعات ملی، ۱۴(۵۵)، ۱۳۹۲، صص ۱۹۲-۱۷۳.

نورمحمدی، جواد (۱۳۹۰). **بررسی نقش فناوری اطلاعات در تعلیم و تربیت از منظر فیلسوفان پست مدرن**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم تهران، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، استاد راهنما: سعید زرغامی همراه. ۱۳۹۰.

وکیل‌ها، سمیرا (۱۳۹۲). **تأثیر فضای مجازی بر عرصه هویت فرهنگی**، فصلنامه مطالعات جامعه‌شناسی ایران، سال سوم، شماره نهم، تابستان ۱۳۹۲، صص ۷۵-۶۳.

هایدگر، مارتین (۱۳۷۵). **پرسش درباره‌ی تکنولوژی**، ترجمه و شرح محمدرضا اسدی، چاپ اول، تهران، نشر موسسه فرهنگی اندیشه.

هدایتی، فریفته (۱۳۹۹). **کرونا و فرصت آموزش مجازی**، مصاحبه پژوهشی، صداوسیما جمهوری اسلامی ایران، صص ۶-۱.

Ashcroft, B. & Griffiths, G. & Tiffin, H. (1998). **Key Concepts in Post Colonial Studies**. London: Routledge.

Heidegger, M. (1977). **The Question Concerning Technology: in the Question Concerning Technology & other Essays**, Translated by William Lovitt. New York: Harper Torch Books.

Odlyzko, A. (1997). **Silicon dreams and silicon bricks: The continuing evolution of libraries**. Library Trends 46, 1, Summer.

Perelman, L.J. (1992). **School's out: Hyperlearning, the new technology and the end of education**. New York: William Morrow and Company.